

М 91

2682

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

МУРАВСЬКА Світлана Миколаївна

УДК 371.4 (410.1)

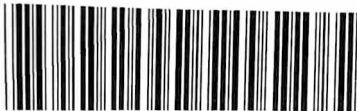
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ НЕНАСИЛЛЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ
КОНЦЕПЦІЇ О.С.НІЛЛА (1883-1973)

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

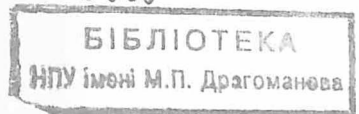
Селуцька

НБ НПУ

100207903

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Соціально-педагогічному інституті “Педагогічна академія”, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор
Василенко Володимир Аркадійович,
Соціально-педагогічний інститут
“Педагогічна академія”, ректор.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АПН України
Євтух Микола Борисович,
Академія педагогічних наук України,
академік-секретар Відділення
педагогіки і психології вищої школи;

кандидат педагогічних наук
Баріло Олена Андріївна,
Чернігівський державний педагогічний
університет імені Т.Г.Шевченка,
доцент кафедри педагогіки та методики
викладання іноземних мов.

Захист відбудеться “9” листопада 2008 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “5” вересня 2008 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Д.Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку української незалежної демократичної держави характеризується значними змінами в економіці, політиці та в сфері освіти. Упродовж останнього десятиріччя в концептуальних підходах до вдосконалення системи освіти все виразніше утверджуються цінності гуманістичної педагогіки. Традиційна система освіти все більше реформується в систему освіти, спрямовану на всебічний гармонійний розвиток особистості школяра.

Сьогодні ми маємо ґрунтовну законодавчу базу освіти: Закони України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", Державний стандарт початкової загальної освіти, Державний стандарт базової загальної середньої освіти в Україні, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, "Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа)", Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття)", в яких акцентується увага на питаннях гуманізації та демократизації освіти, визначені шляхи й умови всебічного розвитку особистості. Особливого значення набуває питання пошуку нетрадиційних підходів до організації процесів виховання та навчання, що, зрештою, сприяло б вихованню особистості, здатної до самореалізації.

Складні завдання перебудови та розвитку освіти в багатьох випадках вимагають використання позитивного світового досвіду з гуманізації системи освіти й виховання. У цьому плані заслуговує на увагу звернення до ідей видатного англійського педагога Олександра Сазерленда Нілла (1883-1973 рр.), який запропонував принципово новий погляд на процеси виховання та навчання, реалізувавши свої ідеї в діяльності заснованої ним школи Саммерхілл.

У практиці функціонування сучасної загальноосвітньої школи в Україні спостерігається протиріччя між намірами і потребами забезпечити оптимальні умови для розв'язання завдань всебічного гармонійного розвитку особистості на засадах гуманізму і наявністю (в силу історичних умов минулого) авторитаризму, проявів насилля у стосунках педагогів, батьків і вихованців.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю усунення суперечностей між потребою у застосуванні нових нетрадиційних підходів до організації процесів виховання та навчання, які б сприяли всебічному розвитку особистості школяра, та недостатнім розв'язанням цієї проблеми в теорії і практиці освіти.

У цьому плані увагу дослідників привертає діяльність багатьох педагогів-гуманістів, серед яких безумовно значною є постать О.С.Нілла.

Його ідеї та педагогічна діяльність викликали і викликають різні оцінки з боку науковців та практиків освіти. Але незмінним у цих дискусіях

залишається висока оцінка оригінальності підходів до процесів навчання та виховання.

Слід зазначити, що педагогічні ідеї О.С.Ніллі в цілому є достатньо продуктивними, що підтверджує досвід школи Саммерхілл, яка успішно продовжує діяльність і донині, але вже під керівництвом доньки О.С.Ніллі Зої Редхед.

Проте, як засвідчує ознайомлення з літературними джерелами, питання щодо педагогічної діяльності О.С.Ніллі та функціонування школи Саммерхілл не знайшли достатнього відображення в українській науковій і методичній літературі. Є декілька робіт, серед яких слід відзначити статтю української вченої О.А.Барилло під назвою “Вільна школа Олександра Ніллі”, яку було надруковано у Наукових записках Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. Український вчений А.М.Растрігіна у своїй монографії “Педагогіка свободи: Методологічні та соціально-педагогічні основи” (2002 р.) значну увагу приділяє вихованню щасливої людини в психоаналітичній педагогіці О.С.Ніллі (інколи прізвище педагога дається у варіанті “Нейл”). У Росії ця проблема є більш вивченою. Про це свідчить поява книги О.С.Ніллі “Саммерхілл: Виховання свободою” (переклад Е.М.Гусинського та Ю.І.Турчанинової) (2000 р.) і статей в газетах (наприклад, “Первое сентября”, 1999 р., №49 та ін.). Е.М.Гусинський та Ю.І.Турчанинова є також авторами післямови книги О.С.Ніллі “Саммерхілл: Виховання свободою”, в якій вони роблять спробу проаналізувати філософські та психологічні основи педагогіки О.С.Ніллі. Слід зазначити, що діяльності О.С.Ніллі присвячена кандидатська дисертація російського вченого А.А.Валєєва “Концепция свободного воспитания Александра Нейлла и ее реализация в практике школы”, в якій була зроблена спроба визначити методологічні основи вільного виховання О.С.Ніллі та дати оцінку його ефективності в технологічному аспекті. Г.Б.Корнетов відносить педагогічну концепцію О.С.Ніллі до парадигми педагогіки підтримки. Посилання на досвід О.С.Ніллі містять і праці відомих російських істориків педагогіки О.Н.Джуринського, А.В.Духавневої, Л.Д.Столяренко.

Феномен О.С.Ніллі є глибше вивченим у Великій Британії, США та у Франції. Серед авторів, які вивчали його діяльність, слід назвати таких: Л.Бейтс-Еймз, Б.Беттельхейм, М.Валлоттон, Д.Гріббл, Дж.Кроулл, А.Лемб, М.Манноні, Р.Хеммінгз та ін. Діяльності та поглядам О.С.Ніллі була присвячена стаття Ж.-Ф.Саффранжа у періодичному виданні Міжнародного Бюро Освіти ЮНЕСКО “Перспективи”. Дуже незначні відомості про О.С.Ніллі можна знайти у статтях різних електронних енциклопедій.

Але залишається недостатньо дослідженим питання зв'язку педагогічних ідей О.С.Ніллі з концепціями інших зарубіжних та вітчизняних педагогів, їх розвитку в аналогічних школах у світі. З огляду на недостатнє дослідження діяльності О.С.Ніллі і на практичну потребу у визначенні нетрадиційних підходів до організації процесів навчання та

виховання, спрямованих на всебічний розвиток особистості, та роль ненасилля як системоутворюючого принципу в педагогічній концепції О.С.Нілла, тема дисертаційного дослідження була обрана: *“Реалізація принципу ненасилля в педагогічній концепції О.С.Нілла (1883-1973)”*.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження входила до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри педагогіки та психології Соціально-педагогічного інституту “Педагогічна академія” з проблемі “Традиції та новаторство в історії світової педагогіки” (протокол №3 від 28 жовтня 2003 року). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Соціально-педагогічного інституту “Педагогічна академія” (протокол №1 від 20 вересня 2004 року) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 4 від 26 квітня 2005 року).

Мета дослідження: розкрити гуманістичні засади принципу ненасилля в педагогічній спадщині О.С.Нілла та визначити перспективи його застосування в організації навчального процесу на сучасному етапі.

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі завдання:

1. Проаналізувати процес становлення ідей ненасилля.
2. Розкрити філософські та психологічні основи ненасильницької педагогіки О.С.Нілла.
3. Визначити зміст та сутність принципу ненасилля в системі педагогічних засад О.С.Нілла.
4. Охарактеризувати особливості організації навчання за принципом ненасилля у школі Саммерхілл.
5. З’ясувати значущість внеску науковця у практику та теорію виховання і навчання й окреслити перспективи застосування принципу ненасилля в організації навчального процесу в освітніх закладах України.

Об’єкт дослідження – принцип ненасилля як складова гуманістичної педагогіки.

Предмет дослідження – організація навчального процесу за принципом ненасилля в педагогічній спадщині О.С.Нілла.

Методи дослідження: у роботі використані такі методи: історико-педагогічний аналіз та синтез для визначення мети, об’єкта, предмета, завдань дослідження; історико-ретроспективний для аналізу джерельної бази; хронологічний, який використовувався для розкриття процесу становлення педагогічних поглядів О.С.Нілла; персоналістично-біографічний для аналізу педагогічної діяльності та спадщини О.С.Нілла; порівняльно-зіставний для встановлення спільного між педагогічними ідеями О.С.Нілла та інших зарубіжних і вітчизняних педагогів; узагальнення й систематизація матеріалів, положень для формулювання й обґрунтування висновків за результатами дослідження.

Методологічну основу дослідження складають положення про інноваційний характер навчально-виховної діяльності; про побудову

демократичної системи навчання та виховання; про формування потреби та здатності особистості до самоосвіти та самовиховання; про толерантність в оцінюванні здобутків освітніх систем зарубіжних країн та адаптації цих здобутків до потреб національної системи освіти; про забезпечення переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, спрямованого на зростання інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу особистості та суспільства; положення про культуровідповідність освітньої діяльності, діалектичну єдність загальнолюдських і національних цінностей у навчально-виховному процесі, взаємозв'язок педагогічної теорії і практики.

Теоретичну основу дослідження становлять дослідження з філософії освіти, історії освіти й педагогічної думки, дидактики, теорії виховання, педагогіки і психології професійної освіти (В.П.Андрущенко, Г.А.Балл, В.І.Бондар, Л.П.Вовк, Н.М.Дем'яненко, І.А.Зязюн, А.Й.Капська, О.Г.Мороз, О.В.Сухомлинська, О.Л.Шевнюк та ін.); праці істориків педагогіки (Б.М.Бім-Бад, О.Н.Джуринський, М.Б.Євтух, Г.Б.Корнетов, В.Г.Кузь, М.В.Левківський, А.І.Піскунов, К.І.Салімова, С.О.Сисоева та ін.).

Джерелознавчою базою дослідження є праці педагогічного змісту О.С.Ніллі ("Журнал вчителя" (1926 р.), "Проблемні батьки" (1932 р.), "Проблемна родина" (1948 р.), "Вільна дитина" (1953 р.), "Говорячи про школу Саммерхілл" (1967 р.), "Нілл, Нілл помаранчева шкуринка" (1972 р.), та ін.; праці зарубіжних учених про педагогічні погляди О.С.Ніллі (Л.Бейтс-Еймз, Б.Беттельхейм, М.Валлоттон, Д.Гріббл, Дж.Кроулл, А.Лемб, М.Манноні, Р.Хеммінгз та ін.); офіційні документи про освіту в Англії та Україні ("Звіт від головного інспектора шкіл Англії", національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття)", "Національна доктрина розвитку освіти") і низка праць, в яких знайшли відображення ідеї ненасилля (Ш.О.Амонашвілі, Р.Г.Апресян, Е.Баллу, М.Ганді, А.Гжегорчик, О.Б.Грамолін, А.А.Гусейнов, В.Е.Каган, Г.Н.Киреев, М.Л.Кінг, А.Г.Козлова, Я.А.Коменський, М.Ліпман, В.Г.Маралов, О.Д.Мелешко, М.Монтессорі, М.К.Реріх, В.Ролінський, Ж.-Ж.Руссо, В.О.Сітаров, В.О.Сухомлинський, Л.М.Толстой, Г.Торо, І.А.Хозраткулова, Т.В.Цирліна, О.В.Шахторіна, А.Швейцер та ін.), а також статті, присвячені проблемам ненасилля та гуманізації процесів виховання і навчання у різних періодичних виданнях.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягає у тому, що:

- вперше визначені та розкриті зміст та сутність принципу ненасилля в системі педагогічних засад О.С.Ніллі;
- здійснений комплексний аналіз особливостей організації навчання за принципом ненасилля у школі Саммерхілл;
- визначена значущість внеску науковця у практику та теорію виховання і навчання та виокремлені перспективи щодо можливостей застосування принципу ненасилля у роботі навчальних закладів України;

- проведений цілісний науковий аналіз філософських та психологічних основ ненасильницької педагогіки О.С.Нілла;
- дістав подальшого розвитку аналіз процесу становлення ідей ненасилля.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у процесі підготовки навчальних посібників з історії педагогіки та порівняльної педагогіки; при розробці спецкурсів для студентів педагогічних вузів; в організації науково-педагогічних досліджень студентів та навчально-виховного процесу в школах і виховних закладах; під час проведення методологічних семінарів з питань гуманізації освіти; у процесі підвищення кваліфікації вчителів. Окремі положення педагогічної концепції О.С.Нілла можуть бути творчо використані в діяльності державних та приватних шкіл, дитячих будинків сімейного типу, таборів літнього відпочинку, виправних закладах для неповнолітніх.

Основні положення і результати дисертаційного дослідження *впроваджені* в педагогічний процес Соціально-педагогічного інституту “Педагогічна академія” (довідка про впровадження №211/01 від 29 жовтня 2007 року), Кіровоградського державного педагогічного університету ім.В.Винниченка (довідка про впровадження № 39 від 22 січня 2008 року), дитячому будинку сімейного типу Єршових у Кіровоградській області (довідка про впровадження результатів №17 від 1 лютого 2007 року), Обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського м. Кіровоград (довідка про впровадження результатів № 47-1 від 11 квітня 2007 року).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження оприлюднені у виступах на Міжнародних науково-практичних конференціях: “Дні науки-2005” (Дніпропетровськ, 2005), “Сучасні напрями досліджень теоретичних та прикладних досліджень” (Одеса, 2007); П’ятих Ірпінських міжнародних педагогічних читаннях “Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти” (Ірпінь, 2007); на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: “Актуальні проблеми і перспективи розвитку вищої освіти в Україні” (Кіровоград, 2005-2007); “Студентська наука: проблеми і перспективи XXI століття” (Кіровоград, 2005, 2006); “Духовність українства” (Кіровоград-Житомир, 2005); обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки та психології Соціально-педагогічного інституту “Педагогічна академія” (2004-2007); семінарах аспірантів кафедри, щорічних звітних наукових конференціях викладачів Соціально-педагогічного інституту “Педагогічна академія”.

Публікації. Основні положення і результати дослідження відображені в 13 публікаціях, з них 5 – статті у наукових фахових виданнях; 8 – тези конференцій. Всі публікації одноосібні.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (226

найменувань, з них 34 англійською мовою). Обсяг роботи – 241 сторінка, основної частини – 212 сторінок. Робота містить 4 додатки на 11 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується актуальність проблеми; визначається об'єкт, предмет, мета, завдання, методи дослідження, вихідні методологічні положення; зазначаються наукова новизна та практична значущість, форми апробації та впровадження одержаних результатів дослідження.

У першому розділі “Становлення та розвиток ідей ненасилля у соціально-політичних та педагогічних концепціях (від часів античності до початку ХХІ ст.)” проведений історичний екскурс ідей ненасилля у соціально-політичних та педагогічних концепціях, показано, що вони пройшли тривалий шлях розвитку, знайшовши відображення у працях різних педагогів та діячів, які жили та творили у різних частинах світу, розкритий стан дослідження проблеми.

У дослідженні виділені та проаналізовані етапи розвитку та становлення ідей ненасилля: від часів античності до ХVІІІ ст.; ідеї ненасилля у доктринах ХІХ – ХХ ст.; ідеї ненасилля у концепціях сучасних теоретиків (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). Значну роль у їхньому зародженні та становленні відіграли релігії. Так, ненасилля в християнстві – поняття, яке сприяє самознищенню зла та укріпленню духовності людини. Звідси велике значення надається таким людським якостям, як терпіння та упокорення, які відносяться до добродеснот. Слід виділити три аспекти ненасильницької поведінки, які знаходять своє обґрунтування в християнстві: миролюбність, непротивлення злу насиллям, активне непротивлення, коли людина відповідає на зло добром. Провідним принципом релігії джайнізму є принцип ахімси, тобто прагнення запобігти нанесенню будь-якої шкоди живому організму. Одним з головних принципів джайнізму є принцип оборотності, який полягає в тому, що ми повинні поводитися з іншими так, як би нам хотілося, щоб вони поводитися з нами. При цьому джайніст повинен виконувати обов'язок ахімси кожен хвилину свого життя.

В індуїзмі також присутня певна концепція ненасилля: є недопустимим позбавляти кого-небудь життя; необхідно відмовитися від вчинків, які можуть завдати шкоду іншим людям; діяльність людини повинна бути спрямована на досягнення щастя кожної особистості. Іноді насилля є допустимим, якщо воно скоюється згідно з Божим передбаченням. При цьому виправданням слугує той факт, що людина виконує свій обов'язок, у неї не було іншого вибору в силу певних обставин. Релігія буддизму закликає ставитися до людини з любов'ю і милосердям. Буддиська любов – це не активна і дієва позиція, а пасивний, доброзичливий настрій, непротивлення злу, прощення образ. Згідно з

буддійською концепцією, етика ненасилля полягає не в тому, щоб щось змінювати, а в тому, щоб не примножувати страждання, відмовитися від особистої участі у скоєні насилля.

В античній філософії найбільш авторитетною концепцією була етична доктрина стоїків, заснована на принципі співчуття всім людям. Саме з цієї доктрини бере початок принцип непротивлення злу насиллям, який мав неабиякий вплив на формування християнської етичної доктрини.

Для середньовіччя загалом характерне заперечення самодостатності творчого процесу, а з ним і вільного самовиявлення людини й творчої насолоди. Вся діяльність людини регламентується церквою, а свобода є прерогативою тільки Бога. У релігійному тлумаченні свободи домінує ідея праведного, безгрішного життя.

Дослідження показало, що епоха Відродження створила сприятливі умови для подальшого розвитку ідей ненасилля. Людина та її свобода проголошувалися найвищими суспільними цінностями. Особливо слід відзначити діяльність чеського педагога Яна Амоса Коменського, який проголошував дитину найвищою цінністю та виступав проти тілесних покарань. Становлення нової європейської філософії призводить до переносу проблем насилля і ненасилля у сферу соціально-політичних теорій. Тут слід звернути уваги на діяльність Н.Макіавеллі та Т.Гоббса. Філософія Просвітництва стверджувала нерозумність насилля і пропагувала ідею “вічного миру”, заснованого на раціональній етиці взаємної поваги і терпимості. Особливу увагу слід звернути на погляди французького філософа-просвітника, педагога і письменника Жан-Жака Руссо, який закликав надати дитині свободу для власного розвитку і виступав проти будь-яких форм примушування дітей. Визначальними в системі педагогічних поглядів вітчизняного педагога Г.Сковороди є ідеї демократизму, гуманізму, народності та патріотизму. Ідеал людяності був метою всього його життя, а також і метою виховання.

У XIX – XX ст. ідеї ненасилля активно розвиваються. Саме на цей час припадає діяльність таких діячів зі світовим ім'ям, як Ралф Уолдо Емерсон, Едін Баллу, Генрі Торо, Лев Толстой, Махатма Ганді, Микола Реріх, Альберт Швейцер, Мартін Лютер Кінг, яких по праву можна назвати “апостолами ненасилля”. Необхідно також відзначити діяльність вітчизняних і зарубіжних педагогів: К.Д.Ушинського, К.М.Вентцеля, М.Монтессорі, Я.Корчака, О.С.Нілла, Л.С.Виготського, К.Роджерса, В.О.Сухомлинського, Ш.О.Амонашвілі.

Сучасні теоретики ненасилля та вільного виховання продовжують досліджувати специфіку дилеми насилля-ненасилля, суть співвідношення цих понять, шляхи викорінення або, принаймні, зменшення насилля у суспільстві. Велика увага приділяється запобіганню насилля над підлітками та формуванню гуманістичних цінностей.

У результаті дослідження зроблений висновок про те, що ідеї ненасилля пройшли тривалий шлях розвитку. Кожна епоха наклала свій

відбиток на процес їхнього розвитку. Ненасилля набуває різних форм. У вихованні та навчанні воно мало такі форми: відмова від примусу, відмова від покарань, надання дитині можливості бути самою собою, відсутність страхів, створення умов для всебічного розвитку особистості дитини, визнання її найвищою цінністю.

У другому розділі “**Принцип ненасилля в педагогічній концепції О.С.Ніллі**” розкриваються філософські та психологічні основи ненасильницької педагогіки О.С.Ніллі, визначаються мета, завдання та методи виховання і навчання, аналізуються його педагогічні принципи, в яких знайшли своє відображення ідеї ненасильницької педагогіки, та погляди на підготовку вчителя і його роль у вихованні дитини.

Аналіз джерельної бази дозволив виокремити найважливіші фактори, які мали визначальний вплив на формування гуманістичної педагогіки О.С.Ніллі, становлення його як педагога, психолога та філософа. Ними зроблений висновок про те, що філософія даосизму мала неабиякий вплив на формування педагогіки ненасилля О.С.Ніллі. Даоси відстоювали перевагу природних, натуральних задатків над культурними. Вони закликали до спонтанності, безпосередності, простоти. Згідно з уявленнями даосів, соціального порядку можна досягти лише відмовою від усяких правил. Замість слідування цим правилам людина має відповідати своїй природній сутності.

У процесі дослідження було виявлено, що ненасильницька педагогіка О.С.Ніллі включає в себе ідеї екзистенціальної філософії: перевага природної основи над культурною; свобода людини у виборі власного шляху розвитку; залежність розвитку людини від її конкретного індивідуального досвіду. Він приймає систему цінностей екзистенціалістів, у якій головне місце займають свобода та відповідальність, повністю погоджується з доктриною екзистенціалістів, згідно з якою дитина не є об’єктом управління, а є повністю свідомим суб’єктом, який має своє власне ставлення до себе та до навколишнього світу.

Таким чином, принцип ненасилля у педагогічній концепції О.С.Ніллі увібрав у себе ідеї даосизму та екзистенціальної філософії, оскільки ненасилля в О.С.Ніллі означає невтручання у природний розвиток дитини, надання дитині можливості бути самою собою та нести відповідальність за свої власні вчинки.

У дослідженні з’ясовано, що значний вплив на формування педагогіки ненасилля О.С.Ніллі мали такі психологи, як Гомер Лейн (1875-1925 рр.), Зігмунд Фрейд (1856-1939 рр.) та Вільгельм Райх (1897-1957 рр.). Приклад Гомера Лейна, який свого часу заснував “Маленьку Співдружність”, своєрідний навчальний заклад для дітей віком від кількох місяців до 19 років, був визначальним у житті англійського педагога. Формування принципу ненасилля у педагогічній концепції О.С.Ніллі відбувалося безпосередньо під впливом ідей Г.Лейна. Результатом

практичного втілення цього принципу стало надання учням свободи та залучення до учнівського самоврядування.

Таким чином, свобода виступає одним з елементів принципу ненасилля, а залучення учнів до самоврядування допомогло О.С.Ніллу втілити принцип ненасилля в його практичній діяльності.

Помітну роль у формуванні принципу ненасилля у педагогічній концепції О.С.Нілла відіграло запозичення таких ідей психоаналізу: в атмосфері свободи комплекси зникають самі по собі; сексуальні придушення можуть стати причиною виникнення неврозів; дитина повинна мати можливість вільно розвиватися без будь-якого зовнішнього чи внутрішнього тиску. З проблемними учнями О.С.Нілл проводив бесіди біля каміну. Вони були засновані на психоаналізі і допомагали виявити причину психологічних проблем.

Погляди В.Райха ще раз переконали О.С.Нілла у важливості надання учням повної свободи. Крім того, В.Райх неодноразово наголошував, що страх має велику руйнівну силу у житті дитини. Як показало дослідження, для О.С.Нілла це було принципово важливим, оскільки реалізація принципу ненасилля в його педагогічній концепції передбачала повне усунення страху.

О.С.Нілл відстоював певні принципи формування особистості дитини, в яких і знайшли відображення ідеї ненасильницької педагогіки: віри в добру сутність дитини, свободи, саморегуляції, схвалення, важливості щастя, важливості гри, важливості емоцій, психологізму, інтересу, парадоксу.

Поняття виховання і освіти займають центральне місце в педагогіці ненасилля О.С.Нілла. На його думку, виховання повинно бути спрямоване на вільний природний розвиток дитини, а освіта повинна озброювати дитину тими знаннями, які знайдуть практичне втілення в її подальшому житті.

Проведений аналіз гуманістичної педагогіки О.С.Нілла показав, що з методів навчання в його освітянській моделі були представлені лекція, бесіда та диспут. Елементи бесіди та дискусії, які використовувалися О.С.Ніллом, допомагали йому реалізувати принцип ненасилля в його практичній діяльності, оскільки вони сприяли тому, що діти могли розкритися та стати всебічно розвиненими особистостями. Погляди англійського педагога на читання лекцій також в основі мають принцип ненасилля, оскільки, на його думку, учні та педагоги повинні мати рівні права. Ми цілком поділяємо погляди О.С.Нілла стосовно того, що педагог не повинен змушувати учнів навчатися, а має прагнути пробудити цікавість та стимулювати їхню пізнавальну активність.

До методів регулювання, корекції, стимулювання позитивної поведінки і діяльності вихованців (змагання, покарання, заохочення) О.С.Нілл мав досить негативне ставлення. Змагання викликають комплекс неповноцінності у слабших учнів та відчуття переваги у сильніших учнів.

Він наголошував на тому, що вчителі повинні максимально сприяти не появі змагання, а співробітництву між учнями. О.С.Нілл вважав, що покарання є проявом ненависті. Принцип ненасилля у педагогічній концепції О.С.Нілла означає, що застосування покарань та жорсткої дисципліни є неприпустимим, оскільки вони перешкоджають нормальному повноцінному розвитку особистості дитини. Щодо заохочень, то О.С.Нілл теж виступав проти них. Дитина має навчатися заради отримання задоволення від самого процесу, а не заради отримання якоїсь винагороди. Англійський педагог проводив таку аналогію: художник малює картину не заради отримання незначної суми грошей за свою роботу, а заради отримання естетичної насолоди від самого процесу.

Великого значення О.С.Нілл надавав учнівському самоврядуванню. Школа не може бути прогресивною, якщо в ній не діє учнівське самоврядування. З його погляду, учні повинні мати свободу у керівництві власним соціальним життям та відстоюванні власної точки зору. Свобода – це право учня робити все, що він забажає, поки це не порушує спокій інших учнів. Англійський педагог був переконаний, що лише діти, які зростають у свободі, можуть бути щасливими. З огляду на це, у дослідженні було зроблено висновок, що залучення учнів до самоврядування є провідним чинником ефективної реалізації принципу ненасилля у педагогічній концепції О.С.Нілла.

Оригінальними слід визнати і думки О.С.Нілла про підготовку вчителя. Тут простежується очевидний вплив принципу ненасилля. Так, він вважав, що головним предметом у підготовці майбутніх учителів має бути дитяча психологія. Студенти повинні мати можливість жити поряд з дітьми та спостерігати за ними. Вчителі мають усвідомити, що головним компонентом в освіті є гра, оскільки дитинство якраз і призначене для гри. Вчителі повинні приділяти увагу не лише розумовим здібностям учнів, але й їхнім душевним переживанням. Англійський педагог був переконаний, що справжні вчителі повинні зберігати у душі дитячі цінності та мати природжений талант. Лише вчителі, підготовлені за вищенаведеними принципами, будуть здатні реалізовувати у своїй діяльності принцип ненасилля.

У третьому розділі **“Практичне втілення О.С.Ніллом принципу ненасилля у діяльності школи Саммерхілл”** виділені особливості побудови навчання у школі Саммерхілл за принципом ненасилля, проаналізовані основні етапи її розвитку та провідні засади її діяльності, виокремлені перспективи щодо застосування принципу ненасилля в організації навчального процесу на сучасному етапі.

Принцип ненасилля був практично втілений О.С.Ніллом у діяльності школи Саммерхілл, яка розпочала свою діяльність у 1921 році. Організація навчання на засадах ненасилля здійснюється таким чином: свобода щодо відвідування занять, свобода вчителів щодо вибору методик викладання, відсутність моралізаторства та тиску у побуті, залучення учнів до

самоврядування, створення умов для дитячої гри та всебічного розвитку особистості дитини.

Свобода щодо відвідування занять є необхідною передумовою практичного застосування принципу ненасилля. Позитивними здобутками у вихованні та навчанні за принципом ненасилля є такі: креативність та щирість учнів, уміння відстояти власну точку зору, відповідальність, ініціативність, розвиток лідерського потенціалу, активність. Проте за такого підходу можуть виникати перешкоди отриманню систематичних знань.

Школа Саммерхілл набула популярності у Великобританії у 1930-х рр. У той час англійський педагог мав великий вплив на вчителів та батьків, школа стала відомою в усьому світі, а лекції О.С.Нілла викликали неабиякий інтерес.

Протягом перших років функціонування школи О.С.Нілл прийняв багато дітей з психологічними проблемами, але у 1930-х рр. він змінив свою політику і намагався приймати до своєї школи лише здорових дітей без жодних психологічних проблем.

Після смерті О.С.Нілла у 1973 році керувати школою почала його дружина Ена. У 1985 році донька О.С.Нілла Зоя Редхед (у минулому учениця школи Саммерхілл) стала директором цього закладу, який продовжує успішно функціонувати під її керівництвом і в наші дні.

За навчальним планом школи Саммерхілл учням пропонуються такі предмети: англійська, китайська, німецька, японська, іспанська мови, математика, географія, історія, природничі дисципліни, робота по дереву, мистецтво, музика, танці, драма та кулінарія. Значна увага приділяється тим методикам викладання, які сприяють розвитку творчого потенціалу учнів, що є надзвичайно важливим, якщо організація навчання здійснюється на засадах ненасилля.

У 2005 році школа налічувала 88 учнів. Це символізує хоч незначне, але все ж таки збільшення кількості учнів, якщо взяти до уваги той факт, що школа Саммерхілл за часів О.С.Нілла налічувала у середньому 60 учнів. За даними, які було надано Джейсоном Прітером, менеджером з навчальних програм школи Саммерхілл, учні цього навчального закладу приїждять з таких країн, як Тайвань, Корея, Японія, Сполучені Штати Америки, Франція, Німеччина, Голландія, Іспанія, Фінляндія, Великобританія. Робочою мовою школи є англійська, проте, за словами містера Прітера, учні мають можливість вивчати свою рідну мову.

Саме свобода щодо відвідування занять може стати перешкодою отримання систематичних знань. Проведені перевірки шкільними інспекторами показали, що у більшості випадків учні демонструють доволі низький рівень володіння знаннями, викладання іноді є несистематичним, що, в свою чергу, спонукало Міністерство Освіти Великобританії до рішучих дій, спрямованих на закриття школи у 2000 році. Однак, завдяки прибічникам школи з усіх країн світу, школа відстояла своє право на існування.

Не вщухають дискусії з приводу того, чи забезпечує школа Саммерхілл учням необхідний рівень знань і як наслідок цього, чи має така школа право на існування. Деякі дослідники називали О.С.Ніллу генієм, інші – божевільним, але, як доводить досвід функціонування заснованої ним школи: його ідеї працюють. Подальша доля випускників даного навчального закладу свідчить про те, що вони у більшості випадків показують себе з найкращого боку і здатні досягти успіху у житті. У світі існує багато послідовників школи Саммерхілл. Вплив ідей О.С.Ніллы простежується у тисячах держаних шкіл: учителі до дітей демонструють більше поваги, довіри; голос учня – це те, до чого прислухаються; процес навчання відбувається на засадах співробітництва між педагогом та учнем.

Саммерхілл – це приватний навчальний заклад, який був заснований на кошти О.С.Ніллы. Він завжди намагався уникнути допомоги спонсорів, навіть у найтяжчі для школи часи, оскільки боявся, що ці люди спробують змінити філософію школи. У 2001 році був створений Фонд О.С.Ніллы, куди усі бажаючі можуть перевести певну суму грошей. Ці кошти будуть використані на подальший розвиток школи Саммерхілл, а також на підтримку навчальних закладів, які намагаються організувати навчальний процес за принципом ненасилля.

Досвід функціонування школи Саммерхілл може бути використаний у роботі освітніх закладів України. Вчителі мають змінити своє ставлення до учнів, внаслідок чого стане можливим демонстрування поваги, розуміння, схвалення та любові. Важливо зрозуміти, що учень не є чимось другорядним, до його думки необхідно прислухатися якомога частіше. Учні повинні мати певну свободу, внаслідок чого вони будуть здатні приймати самостійні рішення у будь-якому віці. Учніське самоврядування треба підняти на новий рівень розвитку.

З педагогіки ненасилля О.С.Ніллы можна було б використати такі ідеї у роботі освітніх закладів України: ідею участі вихованців в учнівському самоврядуванні, створення умов для всебічного, гармонійного розвитку особистості, ідею поваги прав та інтересів дитини, ідею прояву любові, розуміння та схвалення педагогами та батьками, ідею створення умов для дитячої гри.

Провідні принципи діяльності школи Саммерхілл було б доцільним використати у роботі державних, приватних шкіл, дитячих будинків, дитячих будинків сімейного типу, таборів відпочинку, установ, де знаходяться діти з психічними розладами, виправних колоній.

Провідні ідеї ненасильницької педагогіки О.С.Ніллы можуть бути творчо використані шляхом включення у процес вивчення курсів педагогіки, історії педагогіки, педагогічної майстерності, педагогічних технологій, що буде сприяти покращенню підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів.

ВИСНОВКИ

У дослідженні на основі вивчення та аналізу історико-педагогічної, педагогічної, соціально-філософської літератури досліджені та зроблені висновки про етапи розвитку ідей ненасилля у релігійних, філософських, політичних та педагогічних ученнях. Проаналізовано втілення принципу ненасилля в педагогічній концепції одного з неординарних педагогів XX століття О.С.Ніллі, охарактеризовані особливості побудови навчання та виховання за принципом ненасилля у заснованій ним школі Саммерхілл, що дозволило визначити внесок О.С.Ніллі в теорію та практику освіти і запропонувати певні рекомендації щодо застосування принципу ненасилля у роботі освітніх закладів України.

1. Зважаючи на те, що провідним принципом педагогічної концепції О.С.Ніллі є ненасилля, був проведений історичний екскурс у зародження, розвиток та становлення ідей ненасилля. Вони виникли ще в стародавні часи. Значну роль у їхньому зародженні та становленні відіграли релігії. Епоха Відродження створила сприятливі умови для подальшого розвитку ідей ненасилля, тому що людина була проголошена найвищою суспільною цінністю. Протягом XIX-XX ст. ідеї ненасилля активно розвивалися. На сучасному етапі спостерігається значний інтерес вітчизняних педагогів та філософів до проблем ненасилля.

2. Педагогіка ненасилля О.С.Ніллі включає в себе ідеї філософії даосизму та екзистенціальної філософії. О.С.Нілл мав оригінальні педагогічні погляди, значний вплив на формування яких мали такі діячі, як Гомер Лейн, Зігмунд Фрейд та Вільгельм Райх. У Г.Лейна О.С.Нілл запозичив ідею надання учням повної свободи та залучення до самоврядування. У З.Фрейда він запозичив надбання психоаналізу. Його приватні розмови біля каміну, засновані на психоаналізі, є істинним новаторством. Він погоджувався з В.Райхом, що страх має руйнівну силу у житті людини.

3. Поняття освіти і виховання займають центральне місце в педагогіці ненасилля О.С.Ніллі. **Метою виховання** є сприяння вільному природному розвитку дитини, позбавленої страху та тиску з боку дорослих. Виховання повинне забезпечувати можливості для всебічного розвитку особистості, надавати дитині свободу жити власним життям, створювати атмосферу щастя та любові, в якій дорослі демонструють дитині свою довіру та підтримку.

Метою освіти є набуття дитиною тих знань, які знайдуть практичне втілення в її подальшому житті. **Головними завданнями** освіти є: стимулювання в учнів інтересу до процесу навчання, створення атмосфери, сприятливої для розкриття творчих здібностей учнів, підтримання зв'язку теоретичних знань з їх практичним застосуванням, поєднання навчання з грою, контроль відповідності об'єму засвоєваних знань індивідуальним психологічним можливостям дитини.

Важливими елементами у ненасильницькій педагогіці О.С.Ніллі були залучення учнів до самоврядування та створення атмосфери свободи. Значну увагу англійський педагог приділяв підготовці майбутніх учителів, наголошуючи на тому, що вони повинні мати, перш за все, любов, розуміння та глибокі знання дитячої психології.

Ненасилля у педагогічній концепції О.С.Ніллі набуває різних форм: ненасилля як невтручання у природній розвиток дитини, ненасилля як відсутність примусу, ненасилля як відсутність моралізаторства, релігійної освіти, ненасилля як невтручання батьків у подолання їхньої дитиною різних труднощів. На думку О.С.Ніллі, християнська концепція гріховності є джерелом насилля у педагогіці. Нами були виділені 7 складових гуманної педагогіки О.С.Ніллі: усунути тиск дорослих на дитину; дати дитині можливість бути самою собою; не підштовхувати її весь час; не повчати її; не читати їй нотацій; не намагатися збільшити її авторитет в очах інших людей; не примушувати її що-небудь робити. В його педагогічній моделі все повинне робитися через внутрішню мотивацію дитини. Велике значення надається інтересу. Педагогіку О.С.Ніллі можна назвати педагогікою здорового глузду. Це означає не робити нічого, що суперечило б природному розвитку дитини.

4. Принцип ненасилля з педагогічної концепції О.С.Ніллі був втілений у діяльності школи Саммерхілл. В основу діяльності цього навчального закладу покладені 10 положень: віра у добрі наміри дитини; метою освіти, фактично метою життя, є праця, яка приносить задоволення, та віднайдення щастя; освіта повинна бути не лише інтелектуальною, але й емоційною, тобто почуття дітей повинні братися до уваги; освіта повинна відповідати психічним потребам та можливостям дитини; дисципліна та покарання є причиною виникнення страху, який виступає причиною ворожості; свобода не означає вседозволеність, повага повинна бути взаємною; ширим та чесним має бути кожен член спільноти; здоровий людський розвиток вимагає, щоб дитина поступово позбавилася батьківської опіки та стала дійсно незалежною; почуття провини перетворює дитину на істоту, позбавлену свободи; школа не пропонує релігійної освіти, але це не означає, що для членів спільноти не існує ніяких цінностей.

Важливим елементом є залучення учнів до самоврядування, яке у даному навчальному закладі є розвиненим та має довгу історію. Важливими здобутками у вихованні та навчанні учнів є такі: креативність, відповідальність, щирість, ініціативність, активність.

5. Говорячи про внесок О.С.Ніллі у теорію та практику виховання та навчання, необхідно зазначити, що він був одним з останніх теоретиків вільного виховання, який довів на практиці, що свобода працює. Він звернув нашу увагу на важливість не лише фізичного, але й психічного здоров'я дитини. Діти мають зростати щасливими, а дорослі не повинні на них тиснути.

Беручи до уваги той факт, що в Україні відбувається процес гуманізації освіти, досвід діяльності школи Саммерхілл міг би виявитися корисним для державних та приватних шкіл, дитячих будинків, дитячих будинків сімейного типу, літніх таборів. У дитячих садках та школах мають бути створені максимальні умови для розвитку особистості. Вчителі повинні демонструвати більше поваги, розуміння, а навчання має здійснюватися на засадах співробітництва. Більш розвинутою повинна стати система учнівського самоврядування, оскільки саме воно дозволяє формувати майбутню еліту нації, виявляти потенційних лідерів, давати їм перші навички управлінської діяльності, роботи з колективами та спільнотами людей. Освіта повинна мати максимальну практичну спрямованість, що, в свою чергу, сприяє підготовці висококваліфікованих спеціалістів. Окремі положення педагогічної концепції О.С.Нілла можна було б адаптувати до роботи установ, де перебувають діти з психічними розладами, виправних колоній.

З педагогіки ненасилля О.С.Нілла було б доцільним використати, перш за все, такі ідеї: участь вихованців в учнівському самоврядуванні, створення умов для всебічного, гармонійного розвитку особистості, повага прав та інтересів дитини, прояв любові, розуміння та схвалення педагогами і батьками, створення оптимальних умов для дитячої гри.

Ідею надання учням повної свободи слід визнати непридатною для освітніх закладів України. Застосування такого підходу може бути виправданим у тому випадку, якщо дитина має певні проблеми і традиційні методики виховання є неефективними.

Провідні ідеї ненасильницької педагогіки О.С.Нілла можуть бути творчо використані шляхом включення у процес вивчення курсів педагогіки, історії педагогіки, педагогічної майстерності, педагогічних технологій, що буде сприяти покращенню підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів.

Дослідження не вичерпує багатоаспектності проблеми. В сучасних умовах розвитку Української держави актуальними залишаються пошуки шляхів гуманізації системи освіти, аналіз інших світових гуманістичних систем та їх порівняння з педагогікою ненасилля О.С.Нілла, виховання психічно та фізично здорового, всебічно розвинутого покоління.

**Основні положення дисертації викладені у таких публікаціях:
Статті у фахових виданнях**

1. Муравська С.М. О.С.Нілл про освіту і виховання // Рідна школа. – 2005. – № 12. – С.76-78.
2. Муравська С.М. Гуманістичний характер педагогічних поглядів О.С.Нілла // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка. – Вип. 63. – Серія:

- педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2005. – С. 145-147.
3. Муравська С.М. О.С.Ніллі про підготовку вчителя // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С.77-79.
  4. Муравська С.М. Зародження та становлення ідей ненасилля у соціально-політичних та педагогічних концепціях // Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова / Укл. П.В.Дмитренко, Л.Л.Макаренко. – Випуск LXIII (63). – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. – С.146-154.
  5. Муравська С.М. Школа Саммерхілл: прогресивний характер діяльності // Директор школи, ліцею, гімназії. – № 5. – 2006. – С.68-74.

Матеріали конференцій

6. Муравська С.М. Нетрадиційний підхід О.С.Ніллі до процесу виховання // Дні науки – 2005: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-27 квітня 2005 р.). – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – Т. 23. Педагогіка. – С. 33-34.
7. Муравська С.М. Роль самоврядування в освітянській моделі О.С.Ніллі (1883-1973) // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: Матеріали п'ятих Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2007. – С.335-337.
8. Муравская С.Н. Extraordinary character of pedagogical views of A.S.Neill (1883-1973) // Современные направления теоретических и прикладных исследований 2007: Сборник научных трудов по материалам международной научно-практической конференции (15-25 марта 2007 г.). – Одеса: Черноморье, 2007. – Т. 6. Педагогика, психология и социология. – С. 25-27.
9. Муравська С.М. Реалізація принципу ненасилля у педагогічній концепції О.С.Ніллі // Актуальні проблеми і перспективи розвитку вищої освіти в Україні: Збірник матеріалів П'ятої науково-практичної конференції. – Кіровоград: КІК, СПІ “ПА”. – НРЦ. – 2005. – С. 36-37.
10. Муравська С.М. Запозичення та адаптація ідей О.С.Ніллі для сприяння формуванню духовності української нації // Духовність українства: Збірник наукових праць: Випуск восьмий / Ред. кол. Ю.М.Білодід та ін. – Кіровоград – Житомир, 2005. – С. 110-115.
11. Муравська С.М. Переваги та недоліки системи навчання у школі Саммерхілл // Студентська наука: проблеми і перспективи ХХІ століття: Збірник матеріалів П'ятої Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. – Кіровоград: КІК, СПІ “ПА”. – НРЦ. – 2005. – С. 41- 42.
12. Муравська С.М. Методи та засоби виховання у педагогічній системі О.С.Ніллі (1883-1973) // Актуальні проблеми і перспективи розвитку

вищої освіти в Україні: Збірник матеріалів Шостої науково-практичної конференції. – Кіровоград: КІК, СПІ “ПА”. – НРЦ. – 2006. – С.40-41.

13. Муравська С.М. Становлення та розвиток ідей ненасилля у соціально-політичних та педагогічних концепціях (від часів античності до кінця ХХ – початку ХХІ ст.) // Студентська наука: проблеми і перспективи ХХІ століття: Збірник матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. – Кіровоград: КІК, “СПІ ПА”. – НРЦ. – 2006/2007. – С. 59-60.

АНОТАЦІЇ

Муравська С.М. Реалізація принципу ненасилля в педагогічній концепції О.С.Ніллі (1883-1973). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2008.

У дисертації здійснюється аналіз принципу ненасилля у педагогічній концепції О.С.Ніллі. Проаналізовані провідні положення діяльності заснованої ним школи Саммерхілл, яка діє на засадах надання учням повної свободи, залучення до самоврядування, поваги їх прав та інтересів. Визначений внесок англійського педагога в історію педагогіки.

На основі вивчення та аналізу творів О.С.Ніллі педагогічного змісту встановлено, що системоутворюючим принципом його педагогічної концепції є ненасилля. Проведений історичний екскурс у становлення ідей ненасилля.

На основі досвіду школи Саммерхілл розроблені рекомендації щодо застосування принципу ненасилля в організації навчального процесу в освітніх закладах України.

Ключові слова: принцип ненасилля, свобода, педагогічна концепція, залучення до самоврядування, повага прав та інтересів, любов, щастя, схвалення, природний розвиток.

Муравская С.Н. Реализация принципа ненасилия в педагогической концепции А.С.Ниллы (1883-1973). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2008.

В работе произведен анализ и систематизация педагогики ненасилия А.С.Ниллы (1883-1973). Проанализированы главные принципы деятельности школы Саммерхилл, основателем которой является А.С.Нилл. Данная школа действует на основе предоставления ученикам полной свободы, привлечения к самоуправлению, уважения прав, свобод,

интересов каждой личности. В соответствующих условиях формируется психологически гармоничская, творческая личность.

Содержание работы состоит из следующих компонентов: введение, три раздела, выводы к каждому разделу, общие выводы, список использованных источников, приложения.

Во введении обоснована актуальность темы, проанализирована источниковая и методологическая база, степень научной разработки проблемы, определены объект, предмет, задачи исследования, указано теоретическое и практическое значение работы, научную новизну ее результатов, поданы сведения об апробации основных положений.

Первая глава исследования посвящена историческому экскурсу в становление и развитие идей ненасилия. На основе многостороннего изучения проблемы было выявлено, что идеи ненасилия зародились еще в древние времена. Они прошли очень длительный этап своего развития, при этом каждая эпоха накладывала на них свой отпечаток. В настоящее время очень большое внимание уделяется пропаганде идей ненасилия. Много отечественных педагогов изучают это явление, уделяя огромное внимание предотвращению насилия в детской среде.

В двух следующих главах анализируется принцип ненасилия в педагогической концепции А.С.Нилла и его практическое внедрение в деятельности школы Саммерхилл. В диссертации доказано, что системообразующим принципом в педагогической концепции А.С.Нилла является ненасилие. В диссертации отмечено, что значительное влияние на формирование педагогики ненасилия А.С.Нилла имели такие деятели, как Гомер Лейн, Зигмунд Фрейд и Вильгельм Райх. В работе всесторонне изучена педагогическая модель А.С.Нилла, определены принципы его педагогики, цель, задачи и методы воспитания и обучения, проанализированы взгляды английского педагога на подготовку учителя и его роль в воспитание личности.

Комплексное изучение проблемы свидетельствует о том, что педагогическая деятельность А.С.Нилла имеет четко гуманистическую направленность, а системообразующим принципом его педагогической концепции выступает ненасилие. Для него на первом месте всегда был ребенок, его счастье и благополучие, а не его академические достижения. Всю свою жизнь он посвятил борьбе против устоявшихся канонов в системе образования, пытаясь доказать, что в атмосфере свободы дети могут расти счастливыми.

В диссертации определены и проанализированы ведущие принципы деятельности школы Саммерхилл: предоставление детям полной свободы, привлечение их к ученическому самоуправлению, создание атмосферы пробуждения интереса к процессу обучения, создание необходимых условий для всестороннего развития личности ребенка, уважение его прав и интересов. Несмотря на то, что атмосфера свободы иногда позволяет детям не посещать занятия, большинство выпускников школы Саммерхилл

поступают в колледжи и высшие учебные заведения. Даже ученики, которые отказываются от сдачи выпускных школьных экзаменов, имеют шансы на достижение успеха в жизни.

В работе определена значимость вклада педагога в историю педагогики и его влияние на систему образования того времени.

В диссертации обосновано положение о том, что заимствование гуманистических идей А.С.Нилла могло бы оказаться достаточно полезным в связи с гуманизацией системы образования в Украине.

В исследовании сделаны выводы, согласно которым ведущие идеи педагогики ненасилия А.С.Нилла могут быть творчески использованы в работе учебных заведений Украины путем предоставления ученикам определенной свободы, уважения их прав, интересов, привлечения к системе ученического самоуправления, создания необходимых условий для всестороннего развития гармонической личности.

Ключевые слова: принцип ненасилия, свобода, педагогическая концепция, привлечение к самоуправлению, уважение прав и интересов, любовь, счастье, одобрение, естественное развитие.

Muravska S. M. Realization of non-violence principle in the pedagogical conception of A.S.Neill (1883-1973). – Manuscript.

Thesis for receiving the scientific degree of Candidate of Pedagogical Science in Specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – National Pedagogical University after M.P.Dragomanov. – Kyiv, 2008.

The dissertation research is devoted to the analysis non-violence principle in the pedagogical conception of A.S.Neill. The leading principles of founded by him Summerhill school have been analyzed. It advocates pupils' freedom, bringing them into self-government, respecting their rights and interests. The contribution of the English pedagogue into the History of Pedagogics has been defined.

On the basis of study and analysis of A.S.Neill's pedagogical works it has been found out that the non-violence principle is a leading principle of his pedagogical conception. A historical excursus into the development of non-violence ideas has been carried out.

On the basis of Summerhill school experience the recommendations on the use of non-violence principle in the organization of educational process in educational establishments of Ukraine have been formulated.

Key words: non-violence principle, freedom, pedagogical conception, bringing into self-government system, respect for rights and interests, love, happiness, approval, natural development.

Підписано до друку 22.05.2008 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Наклад 100 прим. Зам. № 417

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.

(044) 239-30-26

